

UDK: 371.20

Kumush XAMRAKULOVA,
O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti
E-mail: silver_uzb@list.ru

O'zXIA professori, p.f.n Z.Kasimova tahriri asosida

PEDAGOGICAL VIEWS OF ABDULLA AVLONIY

Annotation

In the article, the researcher, based on various materials, attempts to reveal the scientific significance of the pedagogical views of the educational scientist and enlightener Abdulla Avloni. It also shows the factors that influenced Avloni's enlightening activities on his pedagogical views.

Key words: upbringing, education, "Turkish Gulistan or Morality", "Turkiston" theater troupe, "Jamiyati Khayriya" charitable organization, "new method" schools.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗЗРЕНИЯ АБДУЛЛЫ АВЛОНИЯ

Аннотация

В статье исследователь на основе различных материалов пытается раскрыть научное значение педагогических взглядов ученого-педагога и просветителя Абдуллы Авлонии, а также показывает факторы, повлиявшие на просветительскую деятельность Авлонии на его педагогические взгляды.

Ключевые слова: воспитание, образование, «Турецкий Гулистан или Нравственность», театральная труппа «Туркистон», благотворительная организация «Джамияти Хайрия», «новометодные» школы.

ABDULLA AVLONIYNING PEDAGOGIK QARASHLARI

Annotatsiya

Maqolada tadqiqotchi turli xarakterdagi materiallar asosida pedagog olim, ma'rifatparvar Abdulla Avloniyni pedagogik qarashlarining ilmiy ahamiyatini ochib berishga harakat qiladi. Unda Avloniyni ma'rifatparvarlik faoliyatining pedagogik qarashlariga ta'sir qilishi omillari ham ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: tarbiya, ta'lim, "Turkiy Guliston yoxud axloq", "Turkiston" teatr truppasi, "Jamiyati xayriya" nomli xayriya tashkiloti, "yangi usul" maktablari.

Kirish. "Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir" degan Abdulla Avloniy fikri o'zbek ma'naviy-ma'rifiy tafakkurida tub burilish yasagan. Bu g'oya nafaqat pedagogik nazariyaning, balki millat istiqbolini belgilovchi strategik yondashuvning mohiyatini ifodalaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning ushbu fikrni har bir maktab binosida yozib qo'yish kerakligi haqida bildirgan taklifi Avloniyni ta'lim-tarbiya haqidagi qarashlari bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmaganini ko'rsatadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Abdulla Avloniy 1878-yilda Toshkentda tavallud topgan va 1934-yil 25-avgustda shu shaharda vafot etgan. U 56 yoshida Botkin ko'chasidagi qabristonga dafn etilgan. Sovet hukumatining qatag'on siyosatiga duch kelmagan, "xalq dushmani" deb e'lon qilinmagan bo'lsa-da, uning ijodi uzoq vaqt, ayniqsa 1966-yilgacha ilmiy jihatdan o'rganilmagan va asarlari chop etilmagan. Uning pedagogik va adabiy merosini qayta tiklashga XX asrning ikkinchi yarmida adabiyotshunos olim Begali Qosimov boshchilik qilgan. Taniqli olim, jadidshunos Begali Qosimov Avloniy ijodining gumanistik tomoniga e'tibor qaratib, XX asr boshidagi Turkiston zaminidagi maorif sohasidagi eng muhim namoyondalardan biri sifatida ta'riflaydi [2]. B.Qosimov "Abdulla Avloniy" nomli monografiyasini yaratib, uning hayoti va ijodini tizimli ravishda yoritgan.

Abdulla Avloniy ma'rifati ahamiyati to'g'risida filologiya fanlari doktori, professor Bahodir Karimov o'zining "Ilmsiz inson mevasiz daraxt kabi dur..." yoxud Abdulla Avloniy ma'rifati" nomli maqolasida alohida to'xtalib o'tib, Abdulla Avloniydek adiblar ijodiga ham aynan bugun ibrat

nazari bilan qarash lozim [3], degan xulosani beradi. Shuningdek, Abdulla Avloniy pedagogik qarashlarining ahamiyatiga adabiyotshunos Olim Oltinbek yuqori baho beradi [3].

Tadqiqot metodologiyasi. 1968-yilda Toshkent shahrida Avloniy sharafiga yodgorlik uy-muzeyi tashkil etildi. Hozirgi kunda Toshkent shahrida uning nomi bilan atalgan ko'cha, ikki mahalla, madaniyat uyi hamda milliy tadqiqot instituti mavjud bo'lib, ular Avloniyni ilmiy va ma'rifiy merosini abadiylashtirishga xizmat qiladi. 2019-yilda "Avloniy" nomli badiiy-hujjatli film premyerasi bo'lib o'tdi. Filmida uning Afg'onistondagi diplomatik missiyalari tasvirlangan. Shuningdek, shoiri Muhammad Ali o'zining 1979-yilda yozilgan "Boqiy dunyo" she'riy romanida Avloniy obrazini jonlantirgan. Toshkentdagi Adiblar xiyobonida Abdulla Avloniy haykali o'rnatilgan.

Abdulla Avloniy (1878–1934) XX asr boshlarida shakllangan o'zbek jadidchilik harakatining yirik vakili, ma'rifatparvar shoir, dramaturg, jurnalist va jamoat arbobi sifatida tarixda chuqur iz qoldirgan. U o'z faoliyatini o'zbek jamiyatida ilm-fan, ma'rifat va axloqiy qadriyatlarni yuksaltirishga bag'ishladi. Avloniy arab, fors va rus tillarini mukammal egallagan holda, Sharq mutafakkirlari va G'arb klassiklarining asarlarini chuqur o'rgandi. Ayniqsa, rus pedagogikasi namoyandalari – Lev Tolstoy va Konstantin Ushinskiy asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilgan holda, xalq ongiga ta'lim va tarbiyaning zamonaviy tamoyillarini olib kirishga harakat qilgan.

1906-yilda "Taraqqiy", 1907-yilda "Shuhrat" va 1908-yilda "Osiyo" nomli gazetalarni nashr etgan [4]. Bu bosma nashrlar orqali u xalqni ilmga, ma'rifatga da'vat etdi. Shu

bilan birga, Avloniy faoliyatidagi matbuot — faqat axborot vositasi emas, balki milliy o'zlikni uyg'otish, ijtimoiy tanqid va ma'naviy islohot platformasi bo'lib xizmat qildi. Jadidchilik harakati doirasida u Toshkentda tashkil etilgan yangi usul maktablarining faol ishtirokchisiga aylandi, pedagogik faoliyat orqali yosh avlod tafakkurini shakllantirishni bosh maqsad sifatida ilgari surdi.

Avloniy o'zining "Turkiy Guliston yoxud axloq" (1913) asarida pedagogikaning to'rt asosiy jihatini — jismoniy, aqliy, axloqiy va estetik tarbiyani tizimli ravishda bayon etadi. U shaxsning to'laqonli shakllanishi uchun har tomonlama rivojlanish zarurligini ta'kidlaydi. Bu yondashuv zamonaviy ta'lim nazariyalarida ilgari surilayotgan holistik (butunlikka asoslangan) ta'lim konsepsiyasiga yaqin turadi. Avloniy uchun ta'lim nafaqat bilim berish vositasi, balki insonni jamiyatga foydali, axloqan pok, vatanparvar va ongli shaxs sifatida tarbiyalashning poydevori edi.

Shu bilan birga, Avloniy tabiiy fanlar - kimyo, geografiya, fizika va astronomiyani maktablarda o'qitish taklifini ilgari surgan ilk mutafakkirlardan biri sifatida e'tirof etiladi. Bu tashabbus diniy ta'lim doirasidan chiqib, ilmiy tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan strategik qadamlardan biri bo'ldi. U ilm-fan va dunyoviy bilimlar orqali insoniyat taraqqiyotini ta'minlash mumkinligini anglagan edi.

Abdulla Avloniy faoliyati o'zbek pedagogik tafakkurida nazariy va amaliy asoslarni uyg'unlashtira olgan yondashuv sifatida tarixiy ahamiyat kasb etadi. U ilm-fan va ma'naviyat uyg'unligini milliy taraqqiyotning asosiy sharti sifatida talqin qilgan. Uning ta'lim-tarbiya haqidagi fikrlari va amaliy faoliyati zamonaviy O'zbekistonning ta'lim tizimi uchun ham o'rnak bo'la oladi. Shu boisdan, Avloniyning merosi nafaqat tarixiy xotira sifatida, balki ilmiy-pedagogik asos sifatida o'rganilishi va amaliyotda qo'llanilishi zarurdir.

Abdulla Avloniy o'z faoliyatini zamonaviy va ilg'or g'oyalarni xalq ongiga singdirish, milliy o'zlikni uyg'otish va ijtimoiy islohotlar sari yo'naltirishga bag'ishlagan. U buni, eng avvalo, maktab tizimi orqali amalga oshirishga intildi. 1908-yilda Toshkent shahrining Mirobod mahallasida yangi usuldagi maktab ochib, bu maskanda ona tili va adabiyot fanlaridan bevosita dars bera boshladi. Avloniy uchun maktab — faqat bilim berish maskani emas, balki jamiyatni yangilovchi, tafakkurni o'zgartiruvchi muhim institut edi.

U 1909-yilda "Jamiyati xayriya" nomli xayriya tashkilotini tuzib, yetim bolalarga ta'lim berishni yo'lga qo'ydi. Shu yili "Adabiyot yoxud milliy she'rlar" nomli to'rt qismdan iborat she'riy to'plamining birinchi juz'ini chop ettirdi. Bu asarlar orqali u xalqni milliy o'zlik, Vatan tuyg'usi, ma'naviy uyg'onish ruhida tarbiyalashga intildi.

1912-yilda Toshkentning Degrez mahallasida ochgan ikki sinfli maktabi esa o'zining mazmuni va yondashuvi bilan an'anaviy maktabxonalaridan farq qildi. Bu dargohda diniy fanlar bilan birga dunyoviy fanlar ham o'qitilgan bo'lib, bu yondashuv o'sha davr uchun innovatsion xususiyat kasb etgan. Shu tariqa Avloniy ta'lim mazmunini tubdan yangilashga urindi.

U maktablar uchun darslik va o'quv qo'llanmalar tayyorlashni ham o'z zimmasiga oldi. 1911-yilda "Birinci muallim", 1912-yilda "Ikkinchi muallim", 1913-yilda "Turkiy guliston yoxud axloq", 1915-yilda "Maktab gulistoni", 1917-yilda "Mardikorlar ashuvlasi" kabi muhim asarlarni nashr ettirdi [5]. Bu darsliklar o'zbek maktab pedagogikasi taraqqiyotining ilk poydevorlarini belgilab berdi.

Avloniy o'z faoliyatida faqatgina ta'lim bilan cheklanib qolmadi. U Munavvarqori, Muhammadjon Podshoxo'jayev, Tavallo, Rustambek Yusufbekov, Nizomiddin Xo'jayev, Shokirjon Rahimiy kabi jadid ma'rifatchilari bilan hamkorlikda 1914-yilda "Nashriyot" va 1916-yilda "Maktab" shirkatlarini tashkil etdi. Bu shirkatlar milliy matbuot va darsliklar nashrida muhim rol o'ynadi.

Avloniy xalq ongini uyg'otish vositasi sifatida teatr san'atidan ham keng foydalandi. U 1913-yilda "Turkiston" teatr truppasini tashkil etishda faol qatnashib, sahna asarlarini tarjima qilish, sahnalashtirish va xalq orasida namoyish etish orqali ijtimoiy tanqid va islohot g'oyalarini yoydi. 1910–1916-yillar oralig'ida sahnalashtirgan asarlari Toshkent, Farg'ona, Andijon, Qo'qon, Xo'jand kabi shaharlarda namoyish etilgan. Bu asarlarda o'sha davr Turkiston jamiyatining ijtimoiy muammolari, milliy uyg'onish istagi, adolat va ozodlik g'oyalari o'z ifodasini topgan.

Avloniy truppasida Mannon Uyg'ur kabi san'atkorlar tarbiya topgan bo'lsa, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Ozarbayjon dramaturglari Uzayr Hojibekov va Ruhullo bilan hamkorlik uning faoliyat doirasining xalqaro miqyosga chiqqanini ko'rsatadi.

Ammo 1917-yilgi Oktyabr inqilobidan keyingi voqealar Avloniyning umidlarini puchga chiqardi. Xalq erkinligi, adolat va taraqqiyot yo'lidagi orzulari amalga oshmayotgani uning ijodida tushkun kayfiyatlar, ichki iztirob va ruhiy keskinlik sifatida aks etdi.

Tahlil va natijalar. Avloniy faoliyati o'zbek jamiyatini zamonaviylashtirish, xalq tafakkurini uyg'otish va milliy ta'lim asoslarini yaratish yo'lida amaliy harakatlarning yorqin namunasidir. Uning tajribalari bugungi ta'lim islohotlari uchun boy tarixiy-pedagogik meros bo'lib xizmat qiladi.

Abdulla Avloniy XX asr boshlaridagi o'zbek ijtimoiy-ma'naviy hayotining yetuk vakillaridan biri bo'lib, matbuot, diplomatiya, ta'lim va pedagogika sohalarida serqirra faoliyat yuritgan ma'rifatparvardir. Uning xizmatlari xalqni uyg'otish, savodxonlikni oshirish va milliy tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu boradagi faoliyati aniq tarixiy faktlar bilan tasdiqlanadi.

1917-yilda Avloniy "Turon" nomli gazetasini nashr etishga kirishdi. Bu gazeta o'zbek matbuot tarixida siyosiy va ijtimoiy muammolarni keng va dadil yoritgan nashr sifatida alohida o'rin tutadi. Unda milliy uyg'onish, erkinlik, taraqqiyot, ijtimoiy adolat kabi mavzular ko'tarildi. Keyingi yili, 1918-yilda, u "Ishtirokiyun" gazetasining tashkil etilishida faol qatnashdi va muharrirlik vazifasini bajarib, bu gazeta orqali jadidchilik g'oyalari va xalqning ogohliligini oshirishga xizmat qildi.

1919–1920-yillarda Avloniy Sovet hokimiyatining Afg'onistondagi siyosiy vakili va konsuli sifatida xalqaro diplomatik maydonda ham faoliyat yuritdi. Shu bilan birga, Afg'oniston Xalq Ta'limi vaziri lavozimida ishlagan. Bu faoliyati Avloniyning xalqaro aloqalar, ta'lim diplomatiyasi va madaniy almashinuv yo'lidagi xizmatlarini ko'rsatadi. 1921-yilda esa u "Kasabachilik harakati" jurnalining bosh muharriri sifatida mehnatkashlar manfaatini ifoda etgan ijtimoiy-publististik maqolalarni keng yoydi.

Avloniy 1921-yildan boshlab o'z diqqat-e'tiborini xalq ta'limi sohasiga qaratdi. U maktablar tashkil etdi, xotin-qizlar uchun alohida ta'lim muassasalari ochdi, xalqni savodxon qilish harakatiga bosh-qosh bo'ldi. 1923–1924-yillarda Eski shahardagi xotin-qizlar va erkaklar uchun mo'ljallangan maorif bilim yurtlarida mudir bo'lib ishladi. 1924–1929-yillarda Toshkentdagi harbiy maktabda dars berdi. 1930–1934-yillarda esa O'rta Osiyo davlat universitetida (hozirgi O'zbekiston Milliy universiteti) til va adabiyot kafedrasini mudiri va professor sifatida faoliyat yuritdi. Bu davrda u o'quvchilarga mo'ljallangan ilk zamonaviy o'quv qo'llanmalaridan biri — "Adabiyot xrestomatiyasi"ni tuzdi va 1933-yilda nashr ettirdi. Mazkur xrestomatiya o'zbek maktablarining 7-sinf o'quvchilari uchun tayyorlangan bo'lib, milliy adabiy merosni yosh avlodga yetkazishning ilk amaliy namunasi sifatida tarixda muhim o'rin egallaydi.

Avloniy faoliyati mustamlaka sharoitida milliy o'zlikni anglash, ijtimoiy faollikni kuchaytirish va xalqni ilm-

ma'rifatga chorlash g'oyalari bilan yo'g'rilgan bo'lib, bugungi ta'lim tizimi va ma'naviy qadriyatlar asoslarini shakllantirishda muhim tarixiy va ilmiy manba sifatida qadrlanadi [6].

Abdulla Avloniy — o'zbek milliy pedagogikasi va ma'rifatparvarlik harakatining asoschilaridan biridir. U 1895-yildan boshlab Hijron, Nabil, Indamas, Shuhrat, Tangriquli, Surayyo, Shapaloq, Chol, Ab, Chig'aboy, Abdulhaq kabi ko'plab taxalluslar bilan ilmiy va tanqidiy maqolalar, shuningdek, 4000 misradan ortiq she'rlar yozgan. Uning asarlari ilm-ma'rifat, axloq va milliy tarbiya masalalariga bag'ishlangan.

Avloniy o'zbek pedagogika tarixida birinchi bo'lib pedagogikani "bola tarbiyasining fanidir" deb ta'riflagan. U tarbiyani shaxs kamoloti va jamiyat ravnaqi uchun asosiy omil deb bilgan va uni to'rt yo'nalishga ajratgan:

Tarbiyaning zamoni – Tarbiya bolalikdan boshlanishi zarur. Bu jarayonga ota-ona, muallim, jamiyat va davlat birgalikda mas'ul bo'lishi lozim. Avloniy bu borada shunday deydi: "Tarbiya bizlar uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir."

Badan tarbiyasi – Jismoniy sog'lomlik inson salomatligi va faoliyatining asosi.

Fikr tarbiyasi – Aqlni shakllantirish, tafakkurni o'stirish va ongni rivojlantirish orqali yuksak shaxsni tarbiyalash.

Axloq tarbiyasi – Insoniy fazilatlar, ma'naviyat va odob-axloq mezonlariga amal qilish orqali komil insonni shakllantirish.

Avloniy tarbiyani nafaqat shaxsiy, balki milliy va ijtimoiy mas'uliyat deb hisoblagan. Uningcha, har bir xalqning taraqqiyoti, har qanday davlatning qudrati – avlodlar tarbiyasiga bevosita bog'liqdir.

Adib ilm va aqlni insonni yuksaltiruvchi eng oliy ne'mat deb hisoblaydi. U insonni boshqa jonzorlardan aql va so'z orqali ajratgan Allohning ne'mati deb biladi. Shuning uchun ham: "Aql insonlarning piri komili, murshidi yagonasidir," – deya ta'kidlaydi [7].

Avloniy jaholatni insoniyatning eng xavfli dushmani deb hisoblaydi. Uning "Turkiy guliston yoxud axloq" asarida "Jaholat" va "Aqsoni jaholat" boblari mavjud bo'lib, unda nodonlik va ilmsizlik yomon xulqlarning ildizi sifatida talqin etiladi. Unga ko'ra, jaholat insonni ham dunyo, ham oxirat saodatidan mahrum qiladi.

Avloniy tarbiya jarayonini keng qamrovda tushunadi: u oiladan boshlanib, bog'cha, maktab va jamoatchilik muhitida davom etadi. Uning pedagogik qarashlari zamonaviy ta'lim tizimi uchun ham dolzarb bo'lib, har tomonlama barkamol avlodni shakllantirishda asos bo'lib xizmat qiladi.

Abdulla Avloniy o'zbek pedagogik tafakkurining shakllanishida muhim o'rin tutgan mutafakkirdir. Uning tarbiya va ta'lim sohasidagi g'oyalari XX asr boshidagi milliy uyg'onish davri pedagogikasini belgilab berdi. Avloniyning asarlari bugungi kunda ham pedagogik jarayonni interaktivlik, o'quvchi faolligi, o'zaro hurmat va axloqiy tarbiya tamoyillari asosida tashkil etishda nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Avloniy ta'limni faqat bilim berish bilan cheklamaydi. U ta'limni inson shaxsiyatini shakllantirish, axloqiy barkamollikka yetaklovchi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy jarayonlarning ajralmas qismi deb qaraydi. Uning fikricha, ta'lim-tarbiya – bu milliy taraqqiyotning strategik po'ydevoridir.

Adib insoniyat taraqqiyotining eng katta g'ovlaridan biri sifatida jaholatni tilga oladi. U jaholatni ikki shaklda tahlil qiladi:

Jahli bosit – bu inson biror narsa haqida bilmasligini tan oladi, o'rganishga tayyor bo'ladi. Bunday holatni bilim va tarbiya orqali bartaraf etish mumkin.

Jahli murakkab – bu inson o'z bilimsizligini bilmaydi yoki inkor etadi. Bunday hollarda tarbiya jarayoni murakkablik kasb etadi.

Avloniy o'z asarlarida ilm, aql va axloqni insonni kamolga yetkazuvchi uch asosiy tayanch deb biladi. Unga ko'ra, ilm-fan va tafakkur insonni hayvoniy tabiatdan ajratadi, uni jamiyat uchun foydali va mas'uliyatli shaxsga aylantiradi.

Shuningdek, Avloniy tarbiyani umuminsoniy va milliy qadriyatlar bilan uyg'unlikda olib borish zarurligini ta'kidlaydi. U tarbiyani quyidagi asosiy yo'nalishlarga ajratgan:

Badan tarbiyasi

Fikr tarbiyasi

Axloqiy tarbiya

Zamon tarbiyasi (ya'ni tarbiyani erta yoshdan boshlash zarurati)

Bu toifalarning har biri pedagogik faoliyatda mustahkam nazariy asos va amaliy yo'nalish sifatida qaralishi mumkin.

Avloniy tomonidan ilgari surilgan g'oyalar hozirgi kunda zamonaviy pedagogika konsepsiyalarining, xususan, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, inkluziv tarbiya va muammoli o'qitish metodlarining tarixiy ildizlarini aniqlashda muhim manba vazifasini bajaradi.

Avloniy pedagogik qarashlarida tarbiya va ma'rifatga alohida e'tibor qaratilgan. U pedagogikani mustaqil fan sifatida ta'riflab, bola tarbiyasini milliy va ijtimoiy muammo deb bilgan. Uning fikricha, tarbiya to'rt asosiy bo'limga bo'linadi: tarbiyaning zamoni, badan tarbiyasi, fikr tarbiyasi va axloq tarbiyasi. U yoshlikdan boshlab tarbiyaga kirishish, bunda ota-ona, o'qituvchi va davlat vakillarining faol ishtirok etishini ta'kidlagan. "Al-hosil, tarbiya bizlar uchun yo hayot-yo mamot, yo najot-yo halokat, yo saodat-yo falokat masalasidir," deb ta'kidlagan Avloniy.

U tarbiyani shaxsiy ish emas, balki milliy, ijtimoiy muammo sifatida ko'radi. Har bir xalqning taraqqiyoti va davlatlarning qudrati avlodlarning sifatli tarbiyasiga bog'liq ekanligini alohida ta'kidlaydi. Avloniy pedagogik nazariyalarida aql va ilmning o'rni katta, insonni aqlli va ilmi bo'lish orqali ikki dunyo saodatiga erishish mumkinligi ta'kidlanadi. U jaholatni insoniyatning eng katta dushmani deb ataydi va uni ikki turga bo'lib ko'radi: oddiy jaholat (jahli bosit) va murakkab jaholat (jahli murakkab). Oddiy jaholat – nodonlik va bilmaslik bo'lib, bunday insonlarni ta'lim va tarbiya orqali to'g'rilash mumkin. Avloniy jaholatga qarshi kurashish uchun ta'lim-tarbiya tizimini mustahkamlash zarurligini aytadi.

Xulosa va takliflar. Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirib, quyidagi xulosalarga kelindi:

Abdulla Avloniy ijtimoiy-pedagogik qarashlariga XX asr boshlaridagi tarixiy-siyosiy jarayonlar kuchli ta'sir ko'rsatgan;

Ma'rifatparvar olim ma'naviy tarbiya masalasiga jadidchilikning eng muhim masalalaridan biri sifatida yondashgan;

"Turkiy guliston yoxud axloq" asari Turkiston o'lkasidagi ijtimoiy-pedagogik fikr taraqqiyotiga katta hissa qo'shdi;

Avloniyning fikr va axloq tarbiyasi, shuningdek, vatanparvarlik haqidagi fikr-mulohazalari muhim ahamiyatga ega bo'lib, bugungi kun O'zbekiston ijtimoiy pedagogikasida ham dolzarb masala hisoblanadi.

Abdulla Avloniy merosi zamonaviy ta'lim va tarbiya tizimlari uchun muhim manba hisoblanadi. Uning pedagogik fikrlari bugungi kunda ham yoshlarni ma'naviy, intellektual va axloqiy rivojlantirishda dolzarbdir. Ko'plab olim va ziyolilar fikricha, agar XX asr boshlarida jadid ma'rifatparvarlari, xususan Avloniy kabi arboblarning faoliyatiga keng imkoniyatlar

berilganda, O'zbekiston "Uchinchi Renessans" davrini boshdan kechirgan bo'lar edi.

ADABIYOTLAR

1. Shavkat Mirziyoyev maktablarda qanday shior bo'lishi lozimligini aytdi / <http://m.xabar.uz/uz/talim/shavkat-mirziyoyev-maktablarda-qanday>
2. Қосимов Б. Абдулла Авлоний, Танланган асарлар. 1-жилд. – Тошкент: "Маънавият", 1998. 76-бет.
3. Karimov Bahodir. "Ilmsiz inson mevasiz daraxt kabidur..." yoxud Abdulla Avloniy ma'rifati. / <https://jadid-media.uz/ilmsiz-inson-mevasiz-daraxt-kabidur-yoxud-abdulla-avloniy-marifati/>
4. Маънавият юлдузлари: (Марказий Осиёлик машхур сиймолар, алломалар, адиблар) // Масъул муҳаррир: М.М. Хайруллаев /. – Тўлдирилган қайта нашр. – Т.: А. Қодирий номидаги халқ мероси нашр., 1999. 365-бет.
5. Oltinbek Olim. Jadidlar. Abdulla Avloniy [Matn]: risola. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2022. 44-bet.
6. Zunnunov A. Pedagogika tarixi. (Qayta ishlangan II nashr). – Toshkent: "Sharq", 2004. 145-bet.
7. Abdulla Avloniy. Tanlangan asarlar: 2 jildlik. 2-jild. // Tahrir hay'ati: N. Karimov va boshq.; To'plovchi: B. Qosimov; Izohlar va lug'atni O. To'laboyev tuzgan /. – T.: "Ma'naviyat", 2006. 39-bet.